

ROMANSKE STENARBEJDER 1-2. Århus, Hikuin, 1981-84. 158 & 192 s. Ill.

HORDER, en romansk stenmester. Århus, Hikuin, 1986. 96 s. Ill.

Forlaget Hikuin har gjort sig fortjenstfuldt bemærket ved inden for en årrække at udsende ikke mindre end tre bøger om jysk granit, som efter Otto Norns bog af samme navn vel er blevet standardbetegnelsen for den jyske romanske granitskulptur. De tre bøger er ikke erstatning for M. Mackeprangs »Danmarks middelalderlige Døbefonte« (1941) og »Jydske Granitportaler« (1948) endsige Otto Norns »Jysk Granit« (1968) men gode supplementer til og delvis korrektioner af Mackeprang.

Det er naturligt at begynde med en omtale af nr. tre da den er en genudgivelse af H. K. Heins bog »Horder – en romansk stenmester« fra 1966. Dog er 86-udgaven udvidet med flere illustrationer og et tillæg af fotograf Poul Pedersen. Bogens styrke ligger i dens skriftlige og fotografiske gennemgang af alle de stenhuggerarbejder som tilskrives Horder. Ordet Horderus står på gavlen af en gravsten og da denne stens karakteristiske udsmykningstræk – tovsnoningen – findes på en del døbefonte og portaler er de af kunsthistorikere tilskrevet Horder.

I tillægget peger Poul Pedersen på at Horderus måske ikke er en kunstnersignatur men snarere navn/betegnelse for den gravsatte. Men lad det være. Med udgangspunkt i denne gravstens tovsnoning opereres der med et stenhuggerværksted som har lavet en del arbejder hvori der – selvfølgelig – er tovsnoninger men sandelig også andet såsom billedlige motiver og akantusblade.

Man savner i høj grad argumentation for disse arbejders fælles udgangspunkt. Tilskrivningsproblematikken bliver let til selvmodsigelser eller ringslutninger. Om Horder-fontene siges det (s. 50) at de i opbygning og udformning ganske svarer til andre jyske fonte. »Og dog er Horders fonte lette at skelne fra andre stenmestres. De er for det første næsten alle gjort af finkornet ensartet granit« (men gravstenen med Horders navn, som danner basis for hele »Horder-værkstedet«, er ikke gjort af entydigt finkornet og ensartet granit og modsat findes der andre jyske granitarbejder af finkornet materiale). »De er meget dygtigt hugget, især er tovsnoningerne langt over gennemsnit« (Hvordan kan så Veggeslev-fonten som »er ringere end de fleste Horder-fonte og giver indtryk af at være forarbejdet af en mindre dygtig elev« tilskrives Horder når yderligere ranken i kummens frise ikke har »de for Horder ejendommelige blade«?). »Og endelig bærer de en dekoration af bølgede akantus, som er så særprægede, at de ikke er vanskelige at skelne fra fonte med tilsvarende former og lignende dekorationer« (Akantus findes ikke på Horders gravsten så denne dekoration kan vel ikke anvendes til at

indkredse et værksted). »Alligevel er ikke to af dem ens« (s. 50) (Om Horders fonte er der i samme kapitel skrevet at de er typiske for jyske fonte som de dog ikke er svære at udskille fra men de er heller ikke ens!).

Bogen rummer ikke en eneste gennemført argumentation for at de omtalte portaler, fonte m.v. i fællesskab kan tilskrives Horder. Kun det at de alle – ligesom Horders gravsten – har tovsnoninger, hvoraf de fleste er fint hugget, binder dem sammen i bogstaveligste forstand. Det er ærgerligt at denne nyudgivelse, der jo har et nyt tillæg, ikke har gjort plads til en argumentation for og imod værkstedsfællesskab. Når Horder iflg. bogen kan lave ting af ringere kvalitet og producere såvel dyre som billige arbejder så bliver der principielt plads for samtlige arbejder med tovsnoninger i dette værksted – eller måske har det aldrig eksisteret – som specialværksted for tovsnoninger!

I »Romanske Stenarbejder I« har initiativtageren bag forlaget Hikuin, Jens Velle, en grundig artikel om sløjfeportaler. Da portalerne findes i kirker omkring Randers antager han at de stammer fra et værksted i denne by. Antagelsen er vel rigtig men den bygger på opfattelsen af byorganiseret værkstedsproduktion allerede i 1100-tallet samt den betragtning at et værksted nærmest fastlåser sig i et bestemt motiv som så bestilleren af granitskulpturerne må acceptere. Det er samme – lidt reduktive – opfattelse af en værkstedsproduktion som styrer betragtningerne om »Horder«s evindelige trang til tovsnoninger, omend »Horders« værksted placeres på landet et sted på Djursland. Der overlades ikke megen kunstnerisk fantasi og skaberkraft til disse værksteder som jo dog må have været så selvstændige at de kunne fortsætte med deres sløjfer og tovsnoninger. Tænk hvis man i værkstedet i Randers en dag besluttede at lave tovsnoninger fordi »Horder« havde succes hermed. Og tænk hvis »Horder« først og fremmest huggede dobbeltdyr og kun en gang imellem tovsnoninger? Eller hvis det var bestillerne der forlangte denne eller hin udformning af det ønskede arbejde?

I »Orm og strop« viser Poul Pedersen mange eksempler på hvorledes førkristne motiver fortsætter i kirkekunsten. Poul Pedersens absolut største fortjeneste er dog hans meget fine fotografier af den jyske granit i alle tre bøger.

Inger-Lise Kolstrup behandler »Synds- og nådeportalerne i Voldsted og Gjel«. Det er en meget overbevisende argumentation der understreger – og overvurderer? – kirkeportalernes symbolske betydning, og her ud fra tolkes de to portalers udsmykninger. Bl.a. bliver Gjel kirkes berømte stenhuggerportræt placeret i en større syndefaldsfremstilling. Som supplement til Inger-Lise Kolstrups omtale af paradisperter i Tyskland kan det her anføres at hele tilbygningen foran nordportalen i domkirken i

Lübeck kaldes Paradis og at vejen hertil den dag i dag hedder Fegefeuer – forøvrigt med en lille sideblindgyde der bærer gadeskiltet Hölle!

Bind II handler om »De islandske Physiologus-billeder og den romanske stensulptur«. De to eksisterende islandske Physiologus-fragmenter behandles og gengives fint og grundigt. Jens Velleb finder det »indlysende, at de i håndskrifterne tegnede og malede billeder ofte må have dannet forlæg for de i sten huggede motiver« (s. 15), hvorimod Inger-Lise Kolstrup mener at »kun et fåtal af den romanske skulpturs dyrebestand lader sig med nogen sikkerhed bestemme som Physiologus- eller bestiariellustrationer (s. 71). Physiologus' ærinde er en allegorisk fortolkning af dyrenes egenskaber for hermed at lede menneskene og formane dem mod vildfarelser.

At granitskulpturerne kan være svære at fortolke ses klart i Dorte Lorentzen Bellings artikel om »Gennemstukne dyr«. Utallige steder omtales »løvelignende dyr« eller »løvefremstillinger«, »løvekvader« og »løvedyr« uden at man bliver overbevist om analogien mellem en løve og de romanske billeder. Hvad skal der til for at et dyr er løvelignende? Bevares, løven kan symbolisere såvel det gode som det onde så den må jo kunne fremstilles på mange måder, eller omvendt alle mulige »dyrelignende« væsener kan man opfatte som løver. Den danske kunsthistoriske litteratur har altid set mange løver i den romanske kunst, sikkert langt flere end datidens betragtere gjorde.

Erla Bergendahl Hohler sætter i »Drager i tre og sten« yderligere skub i læserens fortolkningsstivl. Om de danske varianter skriver hun: »Ikke to drager er like« (s. 139) og »Den som tror, at jyske stenhuggere var bevisst og levende opptatt av symbolinnholdet i henholdsvis løver og drager, skal få vanskeligheder med å forklare disse kaotiske manifestationer« (s. 143). Den bemærkning kan ikke være sjov for de andre forfattere at læse.

Selv må Erla Bergendahl Hohler også metodisk stå for skud. I en anmeldelse af Lennart Karlsson i ICO, 1, 1986 påvises det at hun i sine tegnede gengivelser af dyreornamentikken undertiden forenkler til det utilladeligt fordrejende.

Litteraturen om den romanske granitskulptur har anlagt mange forskellige indfaldsvinkler. Mackeprang så på skulpturens funktion (døbefonte) og materiale (granitportaler), M. K. Hein på værkstedet (mester Horder), H. Ditzel på geografisk afgrænsning efter amter (stenhuggerkunst i Viborg amts kirker), Jane Bossen tilsvarende efter landsdel (granit i Angel), og Otto Norn har søgt en landsdels særpræg m.h.t. materialebehandling (jysk granit). »Romanske Stenarbejder 1–2« behandler delmotiver.

Måske har Asger Jorn anvist mere frugtbare indgange til behandlin-

gen af granitten med titlerne »Indfald og udfald« og »Tegn og underlige gerninger«. Men Jorn var ikke faghistoriker. Derfor er det fint at Poul Pedersen har skrevet om ham i bind 2.

Axel Bolvig

L. E. FAUERHOLDT JENSEN: Danske kornmål i 1600-tallet. Kornskæpper og korntønder før 1683 med tilbageblik til middelalderen. Odense University Studies in History and Social Sciences 97. Odense, Universitetsforlaget 1986. 128 s., ill. 146.40 kr. inkl. moms.

Ældre metrologisk litteratur besværer sig jævnligt over fortidens kaotiske målestystemer.* Mangelen »på ensartethed og simpelhed« gjorde »de historisk overleverede tilstande... utålelige«. Først vor oplyste samfund har overvundet fortidens uhyrligheder med et internationalt gangbart system – det metriske – som udmærker sig »ved sin størst mulige fuldkommenhed« takket være »enhed, simpelhed, klarhed og nemhed«.¹ Altsammen solid positivisme uden sans for de gamle målesystemers strukturer og funktioner. Historisk metrologi er både en nødvendig hjælpedisciplin og en støttedisciplin, der vil kunne afsløre vigtige og ofte overraskende, samfundshistoriske sammenhænge, når man stiller de rigtige spørgsmål. Et smukt eksempel giver svenske metrologers (især Nils Sahlgren), bebyggelsesgeografers, numismatikeres og filologers kortlægning af Sveriges målesystemer, der synes at afspejle regioner med hver deres økonomiske og sociale særpræg og politiske struktur.²

En af den foreliggende afhandlings fortjenester er, at dr. Fauherholdt Jensen har kunnet opdele det daværende danske rige i tre hovedområder med hver sit klassiske basismål, Nord- og Vestjylland med dansk-engelske mål, Åbo-området (Sydøstjylland og Fyn) med romerske mål og Sjælland-Skåne med nederlandsk-rhinsk mål. Men det er samtidig også en brist, at han ikke har fulgt sin egen idé og tese op systematisk. Efter alt at dømme er der tale om flere lag i udviklingen, alle af stor social- og

* Anmeldelsen gengiver i afkortet form de to officielle opponenter indlæg ved disputatsforsvaret på Odense Universitet 12. september 1986. Professor Perrams manuskript er oversat fra engelsk af E. Ladewig Petersen.

¹ Hages Haandbog i Handelsvidenskab. 5. udg., Kbh. 1918, s. 1021; jf. N. E. Nørlund, De gamle danske Længdeenheder. Geodætisk Instituts Skr. 3.r.III. Kbh. 1944, s. 7, 9, 79f.

² C. G. Andræ, Några tankar kring sådesmått, mynträkning och riksenande i Sverige. Studier i äldre historia tillägnade Herman Schück. Sthlm. 1985, s. 33f., 38f.